

Spelen op SBO Westerhage

Hoe maken we buiten spelen weer leuk?

Meesterstuk in het kader van de Master SEN opleiding leerroute gedragspecialist Fontys
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

M. van Poppel en F.M.P. van Pul

Studentnummers: 2036383 /2118698

Begeleid door: Dhr. J. Bertens

Breda, juli 2010

Voorwoord

In september 2007 zijn we begonnen aan de opleiding tot gedragsspecialist. Naast ons werk als groepsleerkracht op SBO Westerhage, hebben wij ons gedurende de opleiding bezig gehouden met het volgen van modules en het schrijven van een meesterstuk.

Daar wij op dezelfde school werken, leek het ons zeer waardevol om samen een meesterstuk te maken waar onze school belang bij heeft. Dit heeft geresulteerd in een onderzoek naar het buiten speel gedrag van onze leerlingen om aansluitend tot adviezen te komen over wat en op welke manier het buiten spelen verbeterd kan worden.

Graag zouden we via deze weg onze collega's willen bedanken voor de hulp, medewerking en de steun die we mochten ontvangen. Ook bedanken we onze leerlingen die elk een enquête hebben ingevuld en die ons voorzien hebben van goede ideeën en adviezen.

Daarnaast bedanken we onze directeur dhr. Jack Stander. Hij heeft ons de ruimte en de tijd gegeven om onze studie met succes af te kunnen ronden.

Tot slot gaat onze speciale dank uit naar onze begeleider vanuit de Fontys, dhr. Jeff Bertens. Mede door zijn deskundigheid en fantastische hulp, is ons meesterstuk tot stand gekomen.

Mart van Poppel

Femke van Pul

Breda juli 2010

Samenvatting

Op onze school, SBO Westerhage, hebben we zo'n kleine 200 leerlingen (leeftijd 8 tot en met 13 jaar). Naast leerproblemen hebben ze ook problemen op sociaal-emotioneel gebied. De laatste jaren merken we dat het gedrag van veel leerlingen extremer wordt. Dit is logischerwijs terug te zien op de speelplaats. Het buiten spelen verloopt niet zo gemoedelijk als voorheen. Vandaar ons meesterstuk omtrent het buiten spelen.

Onze praktijkvraag luidt als volgt:

Wij onderzoeken het speelgedrag van de leerlingen op SBO Westerhage door de ervaringen van zowel leerkrachten als leerlingen te inventariseren omdat wij het speelgedrag willen aanpakken teneinde de sfeer tijdens het buiten spelen te veranderen zodat onze leerlingen sociaal competent worden tijdens het buiten spelen.

Wij hebben de taken binnen het meesterstuk verdeeld. Femke heeft alles uitgewerkt omtrent het jongere kind, Mart alles met betrekking tot het oudere kind. Er is dus een onderverdeling gemaakt in zogeheten midden- en bovenbouw, teneinde de verkregen informatie samen te voegen om zo tot juiste conclusies en aanbevelingen te komen voor onze school.

Voor het onderzoek hebben we gebruik gemaakt van enquêtes. Een enquête voor onze collega's en een enquête voor de leerlingen. Dit om te inventariseren hoe de leerkrachten en leerlingen het buiten spelen ervaren. Om meer inzicht te krijgen in de problematieken die de leerlingen bezitten hebben we de vier meest voorkomende stoornissen op onze school uitgewerkt. Naast literatuurstudie hebben we ook observaties met een videocamera gemaakt van leerlingen met de betreffende stoornis. Beide hebben we twee stoornissen uitgewerkt, ADHD en ODD zijn door Mart uitgewerkt, autisme en angststoornissen door Femke. Verder zijn we op zoek gegaan naar een school met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buiten spelen te veranderen. We zijn uitgekomen bij de Mytylschool in Roosendaal. We hebben een interview gehad met ambulante begeleider Ben Schapendonk. Dit alles heeft uiteindelijk tot een advies geleid wat we voorleggen aan de directie van onze school.

De belangrijkste aanbeveling is om een beweegteam samen te stellen. Het beweegteam bestaat uit leerkrachten van de verschillende bouwen, de gymleerkracht en een intern begeleider. Belangrijk is om het beweegteam in september 2010 gevormd te hebben. Het streven is om in januari 2011 alles zover op de rol te hebben dat de vernieuwingen concreet terug te zien zijn tijdens het buiten spelen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	6
Hoofdstuk 2 Literatuur	8
2.1 Kenmerken leerlingen op het SBO.....	8
2.2 Leeftijdsmfasen met betrekking tot spel.....	9
2.2.1 <i>Het jongere kind (6-9 jaar)</i>	9
2.2.2 <i>Het oudere kind (10-13 jaar)</i>	10
2.3 Specifieke stoornissen bij de SBO populatie.....	10
2.3.1 <i>Autisme</i>	11
2.3.2 <i>ADHD</i>	12
2.3.3 <i>ODD</i>	14
2.3.4 <i>Angststoornissen</i>	15
2.4 Generale conclusie.....	16
Hoofdstuk 3 Algemeen plan	17
3.1 Verbeteracties.....	17
Hoofdstuk 4 Resultaten	19
4.1 Hoe ervaren de leerlingen en de leerkrachten het buiten spelen op dit moment?.....	19
4.1.1 <i>Uitslag enquête middenbouw en bovenbouw</i>	19
4.1.2 <i>Uitslag enquête collega's</i>	21
4.1.3 <i>Videoanalyse</i>	22
4.2 Zijn er vanuit de specifieke problematieken en leeftijden van de leerlingen suggesties te genereren naar het spelen op de speelplaats?.....	23
4.3 Is er een school met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buitenspielen te veranderen en hoe wordt hier in de literatuur over gedacht?.....	24
4.4 Wat vraagt het van ons als leerkracht om de sfeer tijdens het buiten spelen positief te beïnvloeden en zijn hier eventueel fysieke aanpassingen voor nodig?.....	26
Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen	28
5.1 Conclusies.....	28
5.2 Aanbevelingen.....	30

Geraadpleegde literatuur.....	32
Overzicht van de bijlagen.....	34

Hoofdstuk 1 Inleiding

Sinds augustus 2000 zijn wij beide werkzaam op SBO¹ Westerhage. Op onze locatie zitten bijna 200 leerlingen, verdeeld over 6 middenbouw- en 7 bovenbouwgroepen.

Onze school is bedoeld voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 13 jaar die aangewezen zijn op specifieke en intensieve hulp. Het gaat om kinderen waarvoor het basisonderwijs onvoldoende mogelijkheden biedt voor (verdere) begeleiding. Ook worden er regelmatig kinderen doorverwezen vanuit andere types van speciaal onderwijs. Kinderen kunnen om diverse redenen verwezen worden naar het SBO:

- een algehele ontwikkelingsachterstand,
- sociaal-emotionele problemen waarbij een ernstige leerachterstand wordt geconstateerd,
- een disharmonisch ontwikkelingsprofiel.

We willen onderzoek gaan doen naar het speelgedrag van onze leerlingen tijdens het buitenspelen. De laatste maanden zijn er veel klachten van zowel leerlingen als leerkrachten. Leerkrachten klagen over de vele conflicten tijdens de pauzes, dit neemt veel tijd in beslag doordat er na de pauze tijd ingeruimd moet worden om de conflicten op te lossen om zo een escalatie te voorkomen. De leerlingen laten veel frustraties zien tijdens het buitenspelen, ze komen niet tot spel of hun spel wordt verstoord door medeleerlingen.

Dit alles was voor ons voldoende om het buitenspelgedrag van onze leerlingen eens nader te gaan onderzoeken.

Het onderzoek in de middenbouw zal gedaan worden door Femke, Mart zal het onderzoek in de bovenbouw doen.

De middenbouw bestaat uit zes groepen leerlingen. Drie eerstejaars middenbouwgroepen met kinderen van 8 – 9 jaar oud en een drietal tweedejaars middenbouwgroepen met kinderen van 9-10 jaar oud.

De bovenbouw bestaat uit zeven groepen. Drie eerstejaars bovenbouwgroepen in de leeftijd van 10 – 11 jaar oud en vier schoolverlaters groepen in de leeftijd van 12 – 13 jaar.

De resultaten die komen vanuit deze twee bouwen voegen we samen, zodat we een bijdrage kunnen leveren aan een oplossing voor het probleem wat op de gehele school speelt. Door de bouwen te splitsen kunnen we voor ons meesterstuk gedegen onderzoek doen naar de verschillen binnen de leeftijdsfasen. Nu is er de ruimte om de diepte in te gaan gezien het probleem voor 1 persoon te omvangrijk is.

¹ Speciaal Basisonderwijs

We vragen ons een aantal zaken af: Hebben de leerlingen zelf genoeg spel ideeën om zich te vermaken in de pauze? Wat is het verschil in spelgedrag tussen kinderen van 8 tot 10 jaar en van 11 tot 13 jaar? Voldoet de inrichting van de speelplaats aan de behoeftes van de leerlingen daarbij rekening houdend met de verschillende leeftijdsfasen?

Het is een gegeven dat de problematiek van onze leerlingen en van leerlingen in het algemeen die op het SBO zitten steeds complexer wordt, met name op het gebied van gedrag. Dit komt vooral tijdens vrije situaties sterk naar voren, dus zeker tijdens het buitenspelen.

Tijdens vergaderingen komt het buitenspelen regelmatig aan de orde. Wanneer hierover gesproken wordt, blijkt dat de ene leerkracht minder problemen ervaart dan de andere. Wij vragen ons daarom af welke competenties je als leerkracht moet bezitten om de pauze op een zo optimaal mogelijke manier te laten verlopen?

Door al deze punten op een rijtje te zetten zijn we gekomen tot de volgende onderzoeksvraag:

Wij onderzoeken het speelgedrag van de leerlingen op SBO Westerhage door de ervaringen van zowel de leerkrachten als de leerlingen te inventariseren omdat wij het speelgedrag willen aanpakken teneinde de sfeer tijdens het buitenspelen te veranderen zodat onze leerlingen sociaal competent worden tijdens het buitenspelen.

Wij hopen met dit onderzoek te bereiken dat het buitenspelen door de leerkrachten minder belastend wordt. Daarnaast hopen we ermee te bereiken dat de leerlingen de pauzes als ontspannend gaan ervaren.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden hebben we de volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe ervaren de leerlingen en de leerkrachten het buiten spelen op dit moment?
2. Zijn er vanuit de specifieke problematieken en leeftijden van de leerlingen suggesties te genereren naar het spelen op de speelplaats?
3. Is er een school met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buiten spelen te veranderen en hoe wordt hier in de literatuur over gedacht?
4. Wat vraagt het van ons als leerkracht om de sfeer tijdens het buiten spelen positief te beïnvloeden en zijn hier eventueel fysieke aanpassingen voor nodig?

Hoofdstuk 2 Literatuur

2.1 Kenmerken leerlingen op het SBO

Moeilijk lerende kinderen, hierbij hebben we het dan over kinderen met een IQ tussen de 55 en de 100, is een lastige categorie, omdat deze 'afwijking' moeilijker te traceren is dan bijvoorbeeld blind- of doofheid. De test om tot de voorafgaande diagnose te komen is de intelligentietest en deze is niet onomstreden. Maar wellicht is iets zinnigs te zeggen over de vorm van afwijkend spel.

"Moeilijk lerende kinderen leren moeilijker; niet alleen (schoolse) leerstof maar ook niet als zodanig bedoelde leerstof. Ze kunnen zich moeilijker voorstellen wat in de nabije toekomst gebeurt en snappen minder snel hun eigen inbreng in gebeurtenissen in het (recente) verleden. Met andere woorden: veel langer dan gewoon lerende kinderen is de werkelijkheid iets waar ze zelf aan onderworpen zijn en waarvan ze de causaliteit niet doorzien.

De buitenwereld is niet aantrekkelijk, want erg moeilijk en spelhandelingen verzanden vaak in dat wat bekend is: blokken stapelen (niet van een blok een huis of auto verzinnen), alleen maar rondrijden met een autootje (niet ergens heengaan, geen verhaal erbij maken). De kinderen zijn niet gericht op de wereld.

Gerichtheid is één probleem; dynamiek een ander. Dynamiek ligt in hetzelfde betekenisvlak als motoriek, vitaliteit, vaart, geladenheid, actiebereidheid, enthousiasme. Gerichtheid en dynamiek beïnvloeden elkaar (als je niet weet *waarheen* je wilt, zul je ook niet zo snel gaan; als je precies weet *wat* je wilt, zul je daarvoor alles op alles zetten). " ²

Als algemene spelkenmerken van moeilijk lerende kinderen noemt Van Weelden (1980) onder andere:

- perseveratie, een moeilijk woord voor het steeds herhalen van handelingen. Een nieuw geleerde techniek vraagt erom steeds herhaald te worden en resulteert in triomf, keer op keer. Een onzeker kind zal dit herhalen (en het triomferen) vaker doen. Het heeft immers meer behoefte aan erkenning.
- Impulsiviteit, die ertoe leidt dat bij te trage beurtwissel (in hun ogen) of bij verlies, de aardigheid van een samenspel voor hen eraf is en de kinderen weglopen of boos worden.
- Niet lang kunnen spelen om verschillende redenen.

² Ine van der Teems (1997), *Spel en spelen. Plaats, functie en visies*. H. Nelissen/Baarn blz. 50

- Het niet kunnen scheiden van spel en niet-spel. Bijvoorbeeld een rollenspel over een ruzie onttaardt in een scheldpartij.

“Andere spelkenmerken die bij deze kinderen kunnen voorkomen zijn: passief gedrag, ongericht gedrag, vervelingsgedrag, plaaggedrag, vluchtgedrag. Kortom, al het ons bekend voorkomende gedrag bij kinderen die even een zetje nodig hebben. Alleen is er wel iemand nodig om dat zetje te *geven*. Dit moet wel iemand zijn met veel inlevingsvermogen en veel geduld, veel tijd. In ons jachtige bestaan is het vaak niet mogelijk zoveel aandacht te geven aan één kind en er dan ook nog positief tegenover te staan. Van Weelden (1980) spreekt dan ook haast vanzelfsprekend over een spelleider’.

Het is belangrijk dat het moeilijk lerende kind *leert* spelen. De spelleider laat hem de eigen spelmogelijkheden ervaren, beschermt hem tegen eigen impulsiviteit, eigen leegte, eigen angst, helpt hem zijn sociale rolnemingsvaardigheid te ontwikkelen. Het risico is dat spel daardoor voor het moeilijk lerende kind een nadrukkelijkheid krijgt die in strijd is met de onopzettelijkheid en meerzinnigheid dat spel eigen is. Dit risico aanvaarden we daar het moeilijk lerende kind anders bedreigd wordt door het isolement van ik-gerichtheid en impulsiviteit en alleen tot primitief, stereotypisch spel beperkt dreigt te blijven. Spelen biedt hem een mogelijkheid zich te emanciperen en de ander werkelijk te ontmoeten.”³

2.2 Leefstijdsfasen met betrekking tot spel

2.2.1 Het jongere kind (6-9 jaar)

In deze leefstijdsfase wordt het erg belangrijk om bij een groep te horen. Deze groep heeft eigen waarden, normen, regels, rituelen en spelletjes. Hierdoor krijgt het kind meer grip op de wereld. Daarbij heeft hij/zij het gevoel dat het zelf beslist. Uit de literatuur komt naar voren dat het overleggen met leeftijdsgenootjes een steeds belangrijkere rol gaat spelen. Zo maken ze samen plannen en voeren deze vervolgens uit. Tijdens het spel ontstaan er spontaan nieuwe ideeën en daarmee verrijken ze hun spel. De regelspelletjes zoals gezelschapsspelletjes en groepsspelletjes (v.b. verstoppertje of tikkertje) doen hun intrede bij deze leefstijdsfase. Regels zijn afspraken tussen mensen. Daardoor is een spel met regels per definitie een sociaal spel. De ontwikkeling van sociale vaardigheden groeit. Kinderen

³ Ine van der Teems (1997), *Spel en spelen. Plaats, functie en visies*. H. Nelissen/Baarn blz. 51-52.

leren zich aan afspraken te houden, ze leren op hun beurt te wachten, ze leren tegen hun verlies te kunnen.⁴

2.2.2 Het oudere kind (10-13 jaar)

In deze leeftijdsfase willen kinderen graag het heft in eigen handen nemen. Het uitblinken in een bepaalde vaardigheid, zoals bv. sport of zang wordt belangrijk. Hobby's en interesses groeien. Ze worden meer maatschappij betrokken.

Op deze leeftijd wil het kind nog bij de groep horen, maar het zich durven onderscheiden van anderen, wordt ook belangrijk.

Je ziet een verschuiving van vrij spel, naar meer weloverwogen spel, volgens spelregels. Bij het spel komt het strategisch denken steeds meer om de hoek kijken. Dit maakt het spel abstracter en cognitiever.

Het spel in de wereld van illusie blijft voorduren, maar dan meer in de vorm van toneelspelen. Dit spel wordt meer gezien als een vorm van vrijetijdsbesteding.

Het kind wordt in deze levensfase lichamelijk, maar ook geestelijk meer en meer volwassen.

Wanneer de puberteit zijn intrede doet zie je dat het levenspatroon langzaam veranderd.

Qua spelniveau daarentegen verandert er niet veel meer. De regels en afspraken worden aangepast aan het ontwikkelingsniveau.⁵

2.3 Specifieke stoornissen bij de SBO populatie

We hebben er voor gekozen om de volgende stoornissen extra te bekijken aangezien deze het meest voorkomen bij onze populatie kinderen:

- Autisme
- ADHD
- ODD
- Angststoornissen

⁴ "Spel en spelontwikkeling"

http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf

bezocht op 28 april 2010 en 18 mei 2010

⁵ "Spel en spelontwikkeling"

http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf

bezocht op 28 april 2010 en 18 mei 2010

2.3.1 Autisme

“Autisme is een stoornis in de informatieverwerking. In de vele processen die zich in onze hersenen afspelen, kunnen veel zaken fout gaan. Bij kinderen met autisme is veelal sprake van een gebrekkig zien van de samenhang tussen afzonderlijke waarnemingen, waardoor dingen en situaties voor deze kinderen een andere betekenis krijgen. Daarnaast hebben zij grote moeite met het zich verplaatsen in anderen, zodat sociale situaties niet worden begrepen of aan gevoeld en sociaal gedrag moeizaam tot ontwikkeling komt.

Binnen dit spectrum vallen onder andere:

- De autistische stoornis (het kernsyndroom autisme);
- Het syndroom van Asperger;
- De pervasieve ontwikkelingsstoornis (PDD-NOS)

Wing (2000) heeft onderzoek gedaan onder grote groepen kinderen met autisme en kwam daarbij tot de volgende triade.

Er is sprake van een kwalitatieve tekortkoming in:

- Sociale relaties;
- Communicatie;
- De verbeelding.

Dit leidt tot een beperkte belangstelling en beperkte activiteiten.”⁶

“Kinderen met autisme hebben, zoals genoemd, moeite met het begrijpen van en zich verplaatsen in de gedachten, gevoelens en intenties van anderen en kunnen daardoor moeilijk anticiperen op het gedrag van anderen. Ze kennen de omgangsregels van de school, maar missen de finesse om deze goed toe te passen. Veel kinderen met autisme beleven weinig plezier aan bezigheden met anderen. Groepsgesprekken, groepsopdrachten en spel zijn moeilijk voor hen en kunnen veel angst en stress oproepen.”⁷

“De moeite die een kind met autisme heeft met de communicatie in sociale interacties zijn onder andere te herkennen aan de volgende aspecten (Van der Veen-Mulders et al., 2002):

- Minder neiging tot interacteren;
- Minder begrip en gevoel voor sociale informatie;
- Weinig aangepast gedrag en stereotiep van aard;

⁶ Miriam Baltussen, Arjan Clijisen, Yvonne Leenders. (2003) *Leerlingen met autisme in de klas*. Landelijk Netwerk Autisme. Blz. 6-7.

⁷ Miriam Baltussen, Arjan Clijisen, Yvonne Leenders. (2003) *Leerlingen met autisme in de klas*. Landelijk Netwerk Autisme. Blz. 28

- Problemen bij het bestuderen van eigen gedrag bij veranderingen.”⁸

“Suggesties voor het omgaan met kinderen die een stoornis in het autismespectrum hebben, met betrekking tot spel:

- Zie het moeilijke gedrag van het kind als onmacht, niet als onwil. Zoek samen naar oplossingen.
- Het schoolplein kan een bron van angst en onrust zijn voor een kind met autisme, dat de gewoonste sociale regels in de omgang met elkaar niet begrijpt. Laat het kind eventueel binnen blijven.
- Houd de regie in handen. Wees probleemsituaties voor.
- Voorspelbaarheid, regels en patronen geven houvast en veiligheid.
- Maak een dagprogramma voor het kind. Je kunt dan ook denken aan een programma voor buiten. Ieder verandering kan aangegeven worden zodat het kind voorbereid is.
- Een kind met autisme heeft een beloning nodig om het aan te zetten om iets nieuws te proberen. Al het nieuwe is voor dit kind eng. (Er is dus veel voor nodig om het buitenspelen anders vorm te geven).
- Maak afspraken in een teamvergadering over hoe je met het desbetreffende kind om moet gaan.
- Het kind met autisme kan maar één ding tegelijk bedenken. Het is een serieedenker, geen paralleldenker die aan meerdere dingen tegelijk kan denken. Houdt hier dus rekening mee.”⁹

2.3.2 ADHD

ADHD is een afkorting van Attention Deficit Hyperactivity Disorder. Kinderen met ADHD hebben aandachts- en concentratieproblemen en zijn impulsief en overbeweeglijk. Kinderen met ADHD hebben moeite met organiseren en plannen. Ze kunnen hun aandacht niet lang genoeg op een prikkel richten en ze kunnen moeilijk onbelangrijke prikkels van buitenaf negeren.

Kenmerken ADHD volgens de criteria van de DSM-IV*¹⁰:

Aandachttekort

- Slaagt er niet in voldoende aandacht aan details te geven.

⁸ Miriam Baltussen, Arjan Clijnsen, Yvonne Leenders. (2003) *Leerlingen met autisme in de klas*. Landelijk Netwerk Autisme. Blz. 66-67

⁹ Miriam Baltussen, Arjan Clijnsen, Yvonne Leenders. (2003) *Leerlingen met autisme in de klas*. Landelijk Netwerk Autisme Blz. 146-147

¹⁰ is het classificatiesysteem dat door de meeste hulpverleningsinstellingen gebruikt wordt om vast te stellen of er sprake is van een psychiatrische stoornis.

- Heeft vaak moeite de aandacht bij taken te houden.
- Lijkt vaak niet te luisteren als hij aangesproken wordt.
- Volgt aanwijzingen dikwijls niet, slaagt er vaak niet in verplichtingen na te komen.
- Heeft vaak moeite met het organiseren van taken en activiteiten.
- Vermijdt dikwijls taken die een langdurige of geestelijke inspanning vereisen.
- Raakt vaak dingen kwijt.
- Wordt gemakkelijk afgeleid door uitwendige prikkels
- Is dikwijls vergeetachtig bij dagelijkse activiteiten.

Hyperactiviteit

- Beweegt vaak onrustig met handen of voeten.
- Staat dikwijls van zijn plaats op, terwijl hij moet blijven zitten.
- Rent vaak rond of klimt overal op of in.
- Kan moeilijk rustig spelen of zich bezighouden met ontspannende activiteiten.
- Is dikwijls 'in de weer' of 'draait maar door'
- Praat vaak aan één stuk door.

Impulsiviteit

- Gooit het antwoord er dikwijls al uit voordat de vraag afgemaakt is.
- Heeft vaak moeite op zijn beurt te wachten.
- Verstoort dikwijls bezigheden van anderen of dringt zich op.

Kinderen met ADHD kunnen moeite hebben met samenwerken en samen spelen. Ze gaan snel op zoek naar andere prikkels en reageren impulsief, hierdoor vergeten ze regelmatig waar ze mee bezig waren en met wie ze een activiteit aan het doen waren. Voor een kind met ADHD is het ook moeilijk om tijdens het spelen niet direct te reageren op wat de ander zegt.

Ook kunnen zij zich vaak moeilijk houden aan gemaakte afspraken en regels die tijdens een spel gelden. Dit bemoeilijkt het samenspelen en dat wordt dan vooral veroorzaakt door de impulsiviteit van het kind met ADHD. Hierdoor ontstaan tijdens het spelen vaak conflicten, ze reageren vaak te snel en te heftig en dan is luisteren naar de ander of een oplossing bedenken vaak niet meer mogelijk.

2.3.3 ODD

ODD (Oppositional Defiant Disorder)

Kenmerken van ODD zijn oppositioneel, agressief en antisociaal gedrag. Deze kinderen hebben moeite hun emoties en impulsen te beheersen. Bij ODD is er een patroon van negativistisch, vijandig en openlijk ongehoorzaam, opstandig gedrag gedurende minstens een half jaar. Deze kinderen geven de schuld vaak aan anderen, nemen geen verantwoordelijkheid voor hun daden, zijn niet snel bang en testen voortdurend grenzen uit. Ze kiezen vaak oplossingen als slaan, en schoppen om hun zin te krijgen, kunnen zich niet verplaatsen in anderen en ze handelen uit jaloezie. Deze houding roept vooral bij de omgeving veel frustraties op¹¹.

Kenmerken van ODD volgens de criteria van de DSM-IV-TR:

- Is vaak driftig
- Maakt ruzie met volwassenen, gaat stevast met volwassenen in discussie.
- Daagt uit of doet dikwijls niet wat volwassenen van hem vragen.
- Doet regelmatig expres dingen om anderen te ergeren.
- Geeft anderen de schuld van zijn fouten of wangedrag.
- Is vaak kribbig, overgevoelig of snel op zijn teentjes getrapt.
- Is dikwijls boos, gepikeerd en wrokkig.
- Is vaak hatelijk en wraakzuchtig, doet nogal eens iets vervelends alleen maar om iemand dwars te zitten of te pakken.¹²

“Bijzonderheden ten aanzien van omgang met medeleerlingen/leerkrachten:

- Let op dat voldoende waardering en respect wordt getoond;
- Leer het kind zich in anderen te verplaatsen (perspectiefneming)
- Maak het kind gevoelig voor behoeften van anderen.

Wijze van benaderen gedrag/pedagogisch klimaat:

- Eis nooit meer dan haalbaar is;
- Zorg dat u krijgt wat u eist;
- Zorg voor duidelijkheid;
- Bied een warme en vriendelijke relatie met veilige afstand (aanvankelijk meer zakelijk dan persoonlijk);
- Leer relativeren: zichzelf niet overvragen;

¹¹ Van Lieshout, T. (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten. Bohn, Stafleu van Loghum

¹² Pyt Nauta, Marinus Giesing (2008) *Leerlingen met een specifieke hulpvraag*. Nauta en Giesing

- Zorg voor positieve ervaringen;
- Zorg voor duidelijke (eenduidige) afspraken
- Geef directe feedback om extreem gedrag te corrigeren.”¹³

2.3.4 Angststoornissen

“Van 6 tot 12 jaar ontstaat angst voor negatieve beoordeling van leeftijdsgenoten, angst voor falen bij prestatie en reële nare gebeurtenissen. Normaal gesproken verdwijnen deze angsten weer, hoewel er vaak een restje blijft bestaan. Door een groeiend vermogen beter met angsten om te gaan, veroorzaakt dit geen grote problemen. Als echter de gewone angsten ongewoon lang blijven bestaan, kunnen ze uitgroeien tot angststoornissen. Bij het ontstaan van de angststoornis spelen zowel *aanleg* als *omgevings-* en *interactieve* factoren een rol.

Onder jeugdigen komen angststoornissen bij ongeveer 10 procent voor en onder kinderen bij ongeveer 5 procent (Boer, 2004).

Angstige jongeren ervaren problemen in hun ‘denken, doen en voelen’:

- Het denken: ze hebben een negatief, laag zelfbeeld. Ze zijn niet soepel in het bedenken van oplossingen omdat ze te veel in beslag worden genomen door hun angst en hebben ongunstige verwachtingen over hun eigen sociale capaciteiten.
- Het doen: ze kunnen geen initiatief nemen tot sociale interacties. Ze hebben de neiging zich regelmatig uit het groepsgebeuren terug te trekken, of sociale interacties te vermijden. Ze uiten zich weinig, zijn erg in zichzelf gekeerd en weinig actief. Ze durven niets nieuws te doen en reageren soms overaangepast. Ze gedragen zich subassertief.
- Het voelen: deze jongeren voelen zich onzeker, hebben weinig zelfvertrouwen, minderwaardigheidsgevoelens, zijn snel ontmoedigd en accepteren hun eigen mogelijkheden niet. Ze zijn bang voor het negatieve oordeel of de waardering van anderen, ze blokkeren in gezelschap, houden soms te veel rekening met anderen, zijn te afhankelijk. Sociale angst wordt vaak lichamelijk uitgedrukt.

Het is belangrijk onderstaande zaken in acht te nemen wanneer je te maken hebt met een kind met een angststoornis:

- Zorg voor regels en structuur. Betrek ook het team hierbij zodat het eenduidig is voor het kind. Maak de wereld voorspelbaar voor het angstige kind;
- Draag zorg voor een combinatie van beschermen, de reden van de angst achterhalen, voorzichtig prikkelen om zo geleidelijk de weerbaarheid te verhogen;

¹³ Marleen Haxe, Kitty Nijboer, Harrie Velderman (2002). *Kinderen met ernstige problemen*. Garant Blz. 96

- Erken en accepteer de angst bij het kind, probeer deze angstgevoelens niet weg te praten, neem die serieus en toon er begrip voor, zonder alles voor hem op te willen lossen;
- Geef positieve bevestiging en creëer succeservaringen. Dit zal het zelfbeeld vergroten. Beloon pogingen iets te veranderen;
- Leer hem dat als hij niet wegloopt uit een situatie die hem angstig maakt, maar juist de confrontatie aangaat, de onrust, het trillen en zweten na een tijdje wegzakt.¹⁴

2.4 Generale conclusie

De generale conclusie is dat zowel het jonge als het oudere kind op verschillende manieren buiten spelen. Kinderen die een specifieke stoornis bezitten, hebben andere buiten speel behoeften dan kinderen die deze stoornis niet bezitten. Voor kinderen op het SBO betekent dit dat ze gebaat zijn met een gestructureerde buiten speel omgeving waarbij ze afhankelijk zijn van expliciete begeleiding om tot spel te komen.

¹⁴ Van Lieshout, T. (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten. Bohn, Stafleu van Loghum Blz. 65 t/m 94

Hoofdstuk 3

Algemeen plan

3.1 Verbeteracties

Om de onderzoeksvraag en de deelvragen te kunnen beantwoorden gaan we de volgende stappen ondernemen. Allereerst zullen we een enquête (zie bijlage 1 en 2) opstellen die we zowel aan de leerkrachten als de leerlingen van de verschillende bouwen willen voorleggen. We zullen de enquêtes persoonlijk aan de leerkrachten met een begeleidend briefje overhandigen met het verzoek naast hun eigen lijst ook de lijst aan hun leerlingen voor te leggen. Overige collega's, die geen groep hebben, maar wel surveilleren tijdens de pauze vragen wij ook de enquête in te vullen.

We hebben voor deze enquête gekozen, omdat we zo snel veel informatie kunnen binnenkrijgen. Tevens zullen we video-opnames maken en deze analyseren. Dit geeft een objectief beeld naar de enquêtes.

Om zicht te krijgen op de specifieke behoefte van leerlingen qua leeftijd en problematiek zullen we diverse literatuur doornemen (zie hst 2) en willen we inventariseren welke problemen bij onze populatie spelen. Ook gaan we op zoek naar een school met een vergelijkbare populatie die al veranderingen hebben doorgevoerd op het gebied van buiten spelen.

Op deze wijze kunnen we tot goede aanbevelingen komen om het buiten spelen op een andere manier te organiseren, zodat het aangenamer wordt voor zowel leerlingen als leerkrachten.

In het onderstaande schema hebben we het een en ander overzichtelijk in de tijd geplaatst met de te verwachten opbrengsten.

Deelvraag	Betrokkenen	Tijdspad	Methodiek	Verwachte opbrengst
Hoe ervaren de leerlingen en de leerkrachten het buiten spelen op dit moment?	Onderzoekers Leerlingen Leerkrachten Onderwijsassistenten	Week 16	Afname enquête Videoanalyse	Zicht krijgen op de huidige situatie.
Zijn er vanuit de specifieke problematieken en leeftijden van de leerlingen suggesties te genereren naar het spelen op de speelplaats?	Onderzoekers Groepsleerkrachten	Week 15 t/m 17	Bestuderen literatuur Inventarisatie van problematieken die bij de leerlingen zijn vastgesteld	Meer inzicht krijgen in de problematieken die de leerlingen bezitten en hiermee aan de slag gaan om zo tot een advies te komen omtrent het buiten spelen.
Is er een school met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buiten spelen te veranderen en hoe wordt hier in de literatuur over gedacht?	Mytyschool Roosendaal Ben Schapendonk	Week 20 t/m 21	Bestuderen literatuur Interview	Ideeën opdoen die gebruikt en ingezet worden tijdens het praktijkonderzoek.
Wat vraagt het van ons als leerkracht om de sfeer tijdens het buiten spelen positief te beïnvloeden en zijn hier eventueel fysieke aanpassingen voor nodig?	Leerlingen Groepsleerkrachten Managementteam	Week 20 t/m 26	Bestuderen literatuur Observatie Enquêtes	Een programma of een aanzet er toe om het buitenspelen te kunnen aanpakken om de sfeer te veranderen in de richting van sociale competentie.

Hoofdstuk 4 Resultaten

4.1 Hoe ervaren de leerlingen en de leerkrachten het buiten spelen op dit moment?

We hebben door middel van het afnemen van een enquête bij de leerlingen een beeld proberen te krijgen van het buiten spelen in het algemeen. We hebben hierin een onderverdeling gemaakt in 3 categorieën:

- Leerkrachtgedrag
- Kindgedrag
- Organisatie / regels en afspraken

We hebben er voor gekozen om de enquête van de middenbouw en de bovenbouw gescheiden te verwerken, dit om een duidelijk beeld te kunnen schetsen hoe het spelen wordt ervaren door zowel de jongere als de oudere leerlingen.

4.1.1 Uitslag enquête middenbouw en bovenbouw

Uit de enquête van de leerlingen is gebleken dat de leerlingen het leerkrachtgedrag op het schoolplein als positief ervaren. Het grootste percentage heeft de vragen met betrekking tot leerkracht gedrag beantwoord met 'helemaal waar' of 'waar'. Hieronder een uiteenzetting van de vragen. Het volledige overzicht van de resultaten is terug te vinden in bijlage 3.

- Ik vind dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buitenspelen:	83%
- Als ik buiten het spelen niet leuk vind helpt de leraar mij als ik dat vraag:	88%
- De leerkrachten letten goed op de afgesproken regels:	80%
- Het maakt mij niet uit welke leerkracht er buiten loopt:	87%

Ik kan dus concluderen dat in ieder geval 80% van de leerlingen tevreden is wat betreft het leerkrachtgedrag. Er is dus een resterend deel van 20% wat gebaat is bij ander gedrag van de leerkracht.

Wanneer ik kijk naar het leerling gedrag, is het duidelijk dat het als minder positief wordt ervaren dan het leerkrachtgedrag. Zie onderstaande uitslagen:

- Als ik me verveel ga ik andere kinderen pesten:
70% (helemaal) niet waar.

- Tijdens de pauze word ik gepest:
63% (helemaal) niet waar.
- Ik vind het leuk om met oudere kinderen buiten te spelen:
70% (helemaal) waar.
- Ik weet altijd iets te doen in de pauze:
75% (helemaal) waar
- Ik weet nooit wat ik moet doen in de pauze (controlevraag op de vorige):
72% (helemaal) niet waar.

Circa 70% van de leerlingen heeft een positieve beleving tegen 30% die het negatief ervaart. Zeker gekeken naar het pesten, blijkt dat maar liefst 37% wordt gepest.

Gekeken naar organisatie, regels en afspraken zie ik het volgende:
de percentages, vermeld achter onderstaande vragen, zijn de percentages waarbij geantwoord is met 'waar' of 'helemaal waar'.

- Er zijn genoeg dingen om mee te spelen op het plein: 57%
- Ik ken de regels van het buiten spelen: 58%
- Er is in de kleine pauze genoeg plek om buiten te spelen: 50%
- Er is in de grote pauze genoeg plek om buiten te spelen: 88%

Het blijkt dus dat er meer materiaal moet komen om mee te spelen. De regels moeten verduidelijkt/opgehelderd worden.

Wat verder erg sterk naar voren komt is dat het merendeel van de leerlingen er de voorkeur aan geeft de pauzes gescheiden van de bovenbouw buiten te spelen. Dit blijkt uit bovenstaande vragen, maar ook de suggesties op de open vraag 'Wat zou er volgens jou moeten veranderen, zodat jij de pauze een hoger cijfer geeft?' stroken met bovenstaande conclusies. De 3 meest gegeven suggesties zijn namelijk:

- Gescheiden pauze zonder bovenbouw leerlingen.
- Er moeten meer spullen komen om mee te spelen tijdens de pauze.
- Er moeten schommels komen.

Uit de enquête blijkt dat de leerlingen in de bovenbouw verdeeld zijn over het gedrag van de leerkrachten. Allereerst geeft tweederde deel van de leerlingen aan dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buiten spelen, dat heeft dus te betekenen dat er ook een groot deel van de leerlingen hier niet tevreden over is. De meningen van de leerlingen zijn verdeeld op de

vraag of de leerkracht helpt als de leerlingen het niet naar hun zin hebben tijdens het buiten spelen. Meer dan helft van de leerlingen antwoordt negatief op deze vraag. De leerlingen geven overigens wel aan dat de leerkrachten goed opletten op de afgesproken regels. Ook maakt het voor de leerlingen niet uit welke leerkracht er buiten loopt.

Bij het kindgedrag valt op dat een vrij groot deel van de leerlingen niet weet wat hij/zij moet gaan doen in de pauze. Ook geeft ongeveer hetzelfde deel van de leerlingen aan dat ze medeleerlingen gaan pesten wanneer ze zich vervelen. Uit dit onderdeel van de enquête blijkt dat het merendeel van de leerlingen liever niet met jongere kinderen buiten speelt. Meer dan de helft van de leerlingen geven aan dat er te weinig spullen zijn om mee te spelen. In de ochtendpauze vinden ze dat er te weinig plek is om te spelen terwijl ze wel tevreden zijn over de ruimte in de middagpauze. De leerlingen geven ook aan dat ze de regels van het buiten spelen kennen.

De leerlingen geven de ochtendpauze gemiddeld een 6,03. De middagpauze wordt een stuk hoger beoordeeld, namelijk met een 8,61. Ze geven dat ook aan bij de open vraag wat er moet veranderen zodat ze een hoger cijfer geven. Het meest gegeven antwoord is dat de middenbouw een eigen pauze moet krijgen. Verder geven ze nog een aantal goede suggesties zoals het aanschaffen van meer speelgoed, een groter klimrek en meer speeltoestellen. Opvallend is ook dat een klein deel aangeeft dat de juffen en menteren beter moet opletten.

4.1.2 Uitslag enquête collega's

Wanneer je de totale enquête bekijkt (zie bijlage 4), valt het op dat er veel tegenstrijdigheden zijn. Zo blijkt dat er 6 keer is aangegeven dat het buitenspelen goed verloopt, terwijl alle geënquêteerden bij de laatste vraag aangeven dat het noodzakelijk is dat we het buitenspelen nog eens moeten bekijken.

Een andere tegenstrijdigheid is, dat 12 collega's aangeven dat het ze altijd lukt om ruzies op het plein op te lossen, maar daarentegen geven 7 mensen aan dat wanneer een collega surveilleert, deze niet alle de ruzies op het plein oplost.

Dan zijn er 11 geënquêteerden die van mening zijn dat leerlingen niet zelf tot spel kunnen komen. Haaks hierop staat dan dat slechts 6 van deze geënquêteerden de leerlingen begeleiden in hun spel.

De zojuist genoemde tegenstrijdigheid uit zich ook in het volgende; Bij 8 van de 13 vragen zijn er ongeveer evenveel mensen die antwoorden met 'waar' als mensen die antwoorden met 'niet waar'. Een duidelijke tweedeling dus.

Wat verder nog in het oog sprong is dat iedereen, op 1 persoon na, vindt dat er te weinig te doen is voor de leerlingen op het plein.

We hebben ieder gevraagd om zowel de kleine als de grote pauze te beoordelen met een cijfer. Gemiddeld krijgt de kleine pauze een 5,5. De grote pauze wordt positiever ervaren, want deze kreeg een gemiddelde van een 7,1.

Er zijn tal van suggesties genoemd om het buitenspelen te verbeteren. Zo is er 4 maal genoemd dat de regels en afspraken opnieuw besproken en nageleefd moeten worden ter verbetering van het gedrag op het plein. Daarnaast wordt er 5 keer geopperd om met minder groepen tegelijkertijd buiten te gaan spelen. Wat ook terug te lezen is, is dat 4 mensen als verbeterpunt graag zouden zien dat we de leerlingen beter begeleiden bij hun spel, ook het aanbieden van spellen wordt hierbij genoemd. Tot slot zijn er 3 mensen die de oplossing zien in het aanschaffen van meer spelmateriaal.

4.1.3 Videoanalyse

Om een beter zicht te krijgen op het spelgedrag van onze leerlingen, hebben we vier leerlingen tijdens het buiten spelen gefilmd. Al deze leerlingen zijn zowel in de ochtend- als de middagpauze gefilmd en op verschillende dagen. De leerlingen hebben elk een andere stoornis, te weten: Autisme, ADHD, ODD of een angststoornis. Hieronder volgt een korte videoanalyse per kind.

- W. is een 9-jarige jongen bij wie onlangs autisme geconstateerd is. Tijdens de ochtend pauze valt het op dat een groepje oudere leerlingen, jongens, W. opzoeken. Ze gaan in een kring om hem heen staan en één van hen slaat een arm om hem heen. Hetgeen W. duidelijk niet fijn vindt. Vervolgens stookt het groepje hem op om een stel meiden te gaan pesten. W. doet wat ze zeggen en schopt de meiden op hun achterwerk. Het groepje jongens zorgt dat zij uit het zicht van zowel de meiden als de leerkrachten blijven. De leerkracht geeft W. een berisping, waarna W. zijn weg vervolgt. De groep jongens zoekt hem daarna weer op en het hele gebeuren herhaalt zich nog twee keer. Wanneer de meiden naar de leerkracht toestappen wordt W. voor straf op de time-out plaats gezet.

In de middag pauze valt het vooral op dat de groep jongens waarmee W. over het plein loopt erg lijfelijk naar elkaar zijn. Er wordt onderling geduwd. W. doet hier ook aan mee. Hij duwt anderen wanneer zij hem niet aan zien komen en rent vervolgens lachend, om de boze gezichten, weg. Enkele minuten later zit W. alleen op de rand van de zandbak. Er zijn geen kinderen meer die op hem afstappen en zelf

onderneemt hij ook geen actie. Hij komt niet tot spel. Staat op en doolt vervolgens wat over het plein. Uiteindelijk gaat hij naar de leerkracht en kletst wat met haar.

- Tijdens de video-observatie van de 12-jarige A., was het meest opvallend dat hij tijdens beide observaties niet tot spel komt. Bij leerling A is ADHD geïndiceerd. De gehele observatietijd was hij rond aan het lopen op het schoolplein, hij had alleen vluchtige en korte contacten waarna hij zijn weg vervolgde. Wat verder opvallend was dat hij bij alle conflicten die plaatsvonden tijdens de observatie een aandeel had. Dit impulsief gedrag past goed bij het beeld van een kind met ADHD.
- T. is een 12-jarige jongen met ODD. T laat opvallend gedrag zien tijdens het buiten spelen. Wat vooral opvalt is zijn onrustige gedrag, hij heeft veel lichamelijk contact met zijn klasgenootjes. T heeft een stuk touw waarmee hij een drietal kinderen steeds lastig valt. Hij slaat ze ermee en rent dan snel weg, wanneer hij wordt aangesproken door een surveillant reageert hij boos. Achter haar rug steekt hij zijn middelvinger op. Dit wordt niet opgemerkt.

Tijdens de tweede observatie die plaatsvindt in een ochtendpauze valt op dat T wederom constant erg fysiek aan het spelen is. Wanneer andere kinderen hem aanraken reageert hij agressief, hij slaat ze onmiddellijk. Dit wordt opgemerkt door de surveillant die hem daar op aanspreekt. T maakt veel misbaar en wordt voor straf op een time-out plaats gezet. Daar aangekomen blijft hij negatief contact zoeken met kinderen door steeds zijn middelvinger op te steken. De surveillant besluit T daarop binnen te zetten.

- S. is een 8-jarige jongen. Hij is erg angstig en dit is goed terug te zien tijdens de pauzes. Het meest opvallende is dat hij zich alleen langs de randen van het schoolplein begeeft. Geen enkele keer steekt hij dwars het plein over. Hij heeft in beide pauzes 2 vriendinnetjes waar hij (altijd) mee speelt. S. is erg volgzaam. Hij loopt achter ze aan en af en toe stoppen ze om wat te kletsen. Van spel is geen sprake. In de kleine pauze blijven deze leerlingen heen en weer lopen langs de ramen van het gebouw. In de grote pauze, wanneer het iets rustiger is, wordt er ook een ronde om de zandbak gemaakt. Meer activiteit heb ik niet gezien.

4.2 Zijn er vanuit de specifieke problematieken en leeftijden van de leerlingen suggesties te genereren naar het spelen op de speelplaats?

Vanuit de literatuur hebben we gelezen dat het belangrijk is dat het moeilijk lerende kind *leert* spelen. De spelleider laat hem de eigen spelmogelijkheden ervaren, beschermt hem tegen

eigen impulsiviteit, eigen leegte, eigen angst, helpt hem zijn sociale rolnemingsvaardigheid te ontwikkelen.

Wat verder voor onze leerlingen belangrijk is dat we zorgen voor regels en structuur. Hierbij moet ook het hele team betrokken zijn zodat het eenduidig is voor de leerlingen. Verder is het geven van positieve bevestigingen en het creëren van succeservaringen erg belangrijk. Voor een kind met autisme is het mogelijk om een begeleider in te zetten tijdens de pauze. Zo'n begeleider helpt het kind met autisme tijdens het buiten spelen. Ook kan er voor gekozen worden om het kind met autisme binnen te laten spelen, het kind moet dan wel weten waar hij zijn leerkracht of begeleider kan vinden.

Voor een kind met ADHD is het belangrijk dat het wordt voorbereid op vrije situaties, dat kan bijvoorbeeld door voor het buiten spelen een kort gesprek met hem te voeren. Na de pauze wordt er geëvalueerd zodat de leerkracht weet wat het kind gedaan heeft en hoe het gegaan is. Tijdens het buiten spelen is het voor een kind met ADHD belangrijk dat er een duidelijke time-out plek is, hier kan een kind afkoelen en dan met name als je ziet dat het uit de hand kan lopen. Dan kan het kind zonder straf afkoelen en terugkomen als zijn bui over is.

Voor een kind met ODD is het handig om een time-out te oefenen zodat hij zich kan terug trekken uit situaties die gevaarlijk kunnen zijn. Ook is het zinvol om negatieve gevolgen van agressie te laten zien en hem te laten inzien wat het effect is van zijn vervelende gedrag op hemzelf.

Voor een kind met een angststoornis is een veilige plek op de speelplaats relevant, hier kan het kind tot rust komen. Het is van groot belang om de angst bij een kind, ook tijdens het buiten spelen, te erkennen. Ook al lijkt de angst overdreven of niet reëel. De angstgevoelens moeten niet weg gepraat worden. Het geven van positieve bevestiging is essentieel, dat geldt ook voor het opdoen van succeservaring van het kind.

4.3 Is er een school met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buiten spelen te veranderen en hoe wordt hier in de literatuur over gedacht?

Naar aanleiding van onze deelvraag of er een school is met een vergelijkbare populatie die al stappen heeft ondernomen om het buiten spelen te veranderen, zijn we uitgekomen bij Dhr. Ben Schapendonk. We zijn bij hem terecht gekomen na het bekijken van de website www.beweegwijs.nl en www.beweegteams.nl.

Hieronder volgt een verslag geschreven naar aanleiding van het gesprek met Ben Schapendonk over de methode 'Beweegwijs'. Ben Schapendonk is ambulante begeleider op

de Mytylschool in Roosendaal vanuit zijn functie begeleidt hij scholen die aangeven dat ze problemen hebben met het buiten speelgedrag van hun leerlingen.

Hij begeleidt ook een SBO school met een vergelijkbare populatie als die wij op Westerhage hebben.

Van scholen die met de methode 'Beweegwijs' werken wordt een actieve houding verwacht. Op zo'n school wordt een beweegteam geïnstalleerd. Dit beweegteam draagt de verantwoordelijkheid over het buiten spelen. Zij zetten de lijnen uit, zorgen dat er op papier komt te staan wat er van ieder teamlid wordt verwacht en zij bewaken ook het proces. Die bewaking van het proces is erg belangrijk omdat anders afspraken en betrokkenheid snel verwateren waardoor het onmogelijk is om het project goed te laten draaien. Van de leerkrachten wordt een actieve rol en houding verwacht. Ook zullen zij in staat moeten zijn om hun leerlingen voldoende te enthousiasmeren. Verder is de rol van de (vak)leerkracht gymnastiek erg belangrijk. Vooral in het SBO vinden kinderen het erg moeilijk om de transfer te maken vanuit de gymzaal naar het speelplein. Ze leren bijvoorbeeld een tikspel in de gymzaal maar ze zijn niet in staat om dit tikspel in een andere omgeving te spelen. Zij zullen dus vrijwel nooit uit zichzelf het aangeleerde spel op het speelplein gaan spelen. Een optie zou dus kunnen zijn dat de (vak)leerkracht het tikspel aanbiedt op het speelplein, zodat de kinderen ervaren hoe het spel gespeeld moet worden.

Verder geeft Ben Schapendonk aan dat de rol van de junior coaches niet onderschat moet worden. De junior coaches zorgen ervoor dat het buiten speel materiaal klaar staat als de pauze begint zodat kinderen die buiten komen zich gelijk kunnen melden bij een spel, er gaat op zo'n moment dus geen effectieve speeltijd verloren. De junior coaches begeleiden een spel maar kunnen ook ingezet worden als scheidsrechter.

Verder is het belangrijk om de coaches te laten werken met jongere kinderen en niet met leeftijdsgenoten. Dit om eventuele problemen in de klas te voorkomen, leeftijdsgenootjes nemen over algemeen minder van elkaar aan.

Over het algemeen wordt aangeraden om met de leerlingen uit de hoogste groep te werken als junior coach, op dit moment wordt er ook geëxperimenteerd om leerlingen van de op een na hoogste groep in te zetten. Zij gaan vanaf januari meedraaien met de schoolverlaters zodat er meer sprake is van een doorgaande lijn. Na de zomervakantie kunnen die leerlingen het moeiteloos overnemen van de leerlingen die de school hebben verlaten. De eerste geluiden zijn erg positief over deze nieuwe opzet.

Ben Schapendonk merkt aan het einde van het gesprek op dat de leerkrachten van scholen die werken met de methode 'Beweegwijs' effectiever speelgedrag bij hun leerlingen zien. Hierdoor ontstaat minder ruzie en gaat er dus minder effectieve leertijd verloren aan het

oplossen van ruzies die tijdens de pauze zijn ontstaan. Verder geeft hij aan dat de methode te weinig maatwerk biedt, de basis van de methode is goed maar iedere school heeft zijn eigen cultuur en moet de methode dus voor de eigen school passend maken. Dit om de leerkrachten te enthousiasmeren zodat ze het niet zien als weer een methode die hen wordt aangedragen. Het buiten spelen verbetert uiteindelijk pas wanneer de hele school betrokken is maar zich ook betrokken voelt.

4.4 Wat vraagt het van ons als leerkracht om de sfeer tijdens het buiten spelen positief te beïnvloeden en zijn hier eventueel fysieke aanpassingen voor nodig?

Om de sfeer tijdens het buitenspelen positief te beïnvloeden is het belangrijk om de algemene spelkenmerken van moeilijk lerende kinderen te weten en deze te onderkennen.

De spelkenmerken zoals deze in de literatuur genoemd worden:

- Perseveratie (het steeds herhalen van handelingen);
- Impulsiviteit;
- Niet lang kunnen spelen (om verschillende redenen);
- Het niet kunnen scheiden van spel en niet-spel.

Andere spelkenmerken die bij deze kinderen kunnen voorkomen zijn: passief gedrag, ongericht gedrag, vervelingsgedrag, plaaggedrag, vluchtgedrag.

Over het algemeen genomen geldt voor de leerlingen die op het SBO zitten, dat het spel buiten en de daarbij behorende spelhandelingen vaak verzanden in dat wat bekend is. Kortom, op onze school zitten veelal leerlingen die even een zetje nodig hebben. Alleen is er wel iemand nodig om dat zetje te *geven!* Hier komen leerkrachten en/of juniorcoaches om de hoek kijken. Er is behoefte aan een spelleider.

Wanneer je de literatuur, de enquêtes en de video-opnames bekijkt, zie je dat er een rode draad te ontdekken is; de leerlingen zijn in de eerste plaats gebaat bij structuur en regels tijdens het buiten spelen. Deze (eenduidige) regels moeten tijdens een teamvergadering opgesteld worden. Deze regels moeten besproken worden met alle leerlingen en ze moeten strikt toegepast worden door alle collega's die buiten lopen tijdens de pauze. Verder moeten de regels, op meerdere plaatsen in de school, duidelijk zichtbaar ophangen voor de leerlingen. Eventueel met visuele ondersteuning bij elke regel.

Uit de enquêtes, bij zowel leerkrachten als leerlingen, blijkt dat de hoeveelheid leerlingen die tegelijkertijd op het plein speelt een grote invloed heeft op ieders welbevinden. Het is beter om met niet al te veel leerlingen buiten te zijn. Het gros geeft aan de kleine pauze, wanneer

er ongeveer 200 leerlingen op het plein te vinden zijn, als minder prettig te ervaren. Dit in tegenstelling tot de grote pauze wanneer er maar de helft van het bovengenoemde aantal leerlingen buiten is.

In het gesprek met Ben Schapendonk hebben we gesproken over eventuele fysieke aanpassingen betreffende het schoolplein. Om aan ieder kind zijn behoeften te kunnen voldoen, zal het schoolplein anders ingedeeld moeten worden. Het aanschaffen van buitenspelmateriaal behoort ook tot een eventuele verrijking voor het buiten spelen. Dit laatste kwam overigens ook uit de leerling-enquêtes naar boven.

Hoofdstuk 5

Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven we de conclusies weer die uit ons onderzoek, de theorie en de praktijk naar voren zijn gekomen en er worden aanbevelingen geformuleerd voor de praktijk. Dit moet leiden tot een stappenplan waarin aanbevelingen komen die voor onze praktijk bruikbaar zijn.

5.1 Conclusies

Hiervoor kijken we terug naar onze onderzoeksvraag en het doel, geformuleerd in onze opzet voor het praktijkonderzoek:

Wij onderzoeken het speelgedrag van de leerlingen op SBO Westerhage door de ervaringen van zowel de leerkrachten als de leerlingen te inventariseren omdat wij het speelgedrag willen aanpakken teneinde de sfeer tijdens het buitenspelen te veranderen zodat onze leerlingen sociaal competent worden tijdens het buitenspelen.

1. Het aanbieden van regels en structuur is voor leerlingen met een specifieke stoornis erg belangrijk. Onze SBO populatie bestaat voor een groot deel uit leerlingen met zo'n specifieke stoornis. Het aanbieden van regels en structuur, zo blijkt uit de literatuur, is van groot belang. Met name in het boek Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, geschreven door Trix van Lieshout wordt het bieden van structuur en het hanteren van vaste en eenduidige regels bij iedere specifieke problematiek genoemd als advies. In dit boek wordt ook vermeld dat de regels duidelijk zichtbaar in de school aanwezig moeten zijn.

Uit de afgenomen enquêtes blijkt dat we op dit vlak nog belangrijke stappen kunnen maken aangezien er 6 van de 15 collega's aangeven dat ze denken dat niet iedereen dezelfde regels hanteert. Bij de open vragen van de enquête, vermeldt een collega expliciet dat er betere afspraken gemaakt moeten worden. Weer een andere collega geeft aan dat de regels afgestemd moeten worden en dat alle leerkrachten deze regels consequent moeten hanteren.

Bij de leerling-enquêtes geven vanuit de middenbouw 41% van de leerlingen aan de regels niet te kennen.

2. Kinderen op het SBO komen vaak niet zelf tot spel. Dit blijkt uit de algemene spelkenmerken van moeilijk lerende kinderen genoemd door van Weelden. Dit is terug te lezen in het boek Spel en Spelen van Ine van Teems.

3. De gedragskenmerken, behorende bij de stoornissen ADHD, Autisme, ODD en Angst, zoals genoemd in paragraaf 2.3 hebben we terug gezien bij de 4 leerlingen waarvan we een video analyse gemaakt hebben. Door de bank genomen kunnen we stellen dat voor een ADHD leerling de behoefte bestaat uit het stellen van duidelijke regels en afspraken die gelden tijdens het buiten spelen. Een leerling met Autisme heeft vooral behoefte aan voorspelbaarheid, regels en vaste patronen die veiligheid en houvast bieden tijdens het buiten spelen. Een leerling met ODD heeft vooral behoefte aan positieve ervaringen en feedback om extreem gedrag te corrigeren. Voor een kind met een angststoornis is het belangrijk dat regels eenduidig gehanteerd worden zodat het buiten spelen voorspelbaar wordt.
4. Uit de enquêtes die zijn afgenomen blijkt dat er niet te veel kinderen tegelijkertijd op het schoolplein moeten spelen. Iedereen is gebaat bij genoeg ruimte. De leerlingen uit de middenbouw geven dit indirect aan, 50% van de leerlingen geeft aan dat er te weinig ruimte is in de kleine pauze. Bij de vraag of er in de middagpauze voldoende ruimte is antwoordt 90% van de leerlingen met helemaal waar of waar. Een groot aantal leerlingen (63) in de bovenbouw geven aan dat er in de ochtendpauze te weinig ruimte is. In de middagpauze is er volgens 87 leerlingen wel voldoende ruimte. De leerkrachten geven in de enquête aan dat ze de pauzes het liefst gescheiden zien. Dat blijkt wel uit opmerkingen als, het buiten spelen moet in kleinere groepen, hele dag gescheiden pauzes en de kleine pauze moet opgesplitst worden.
Alle ondervraagden geven de middagpauze een hoger punt dan de ochtendpauze.
5. Uit het interview met Ben Schapendonk komt duidelijk naar voren dat leerlingen een voordeel hebben als er spelleiders op het schoolplein aanwezig zijn. De spelleiders zijn bij voorkeur leerlingen uit een schoolverlatergroep. De spelleiders zorgen ervoor dat het spelmateriaal klaar staat als de pauze begint, de leerlingen kiezen een spel of activiteit uit en de spelleider begeleidt vervolgens het spel. Er gaat zo geen effectieve speeltijd verloren. Ook voor de leerkrachten levert dit alleen maar voordeel op. Doordat het spelen in de pauze beter gaat, doen er zich minder conflicten voor. Na de pauze hoeft er dus minder besproken te worden, dit zorgt ervoor dat er geen effectieve leertijd verloren gaat.
6. Uit de wensen van de leerkrachten blijkt dat er behoefte is aan meer spelmateriaal voor de leerlingen. Ze worden op dit moment niet genoeg uitgedaagd. Op de vraag of er voldoende te doen is op het plein is het antwoord van liefst 14 van de 15 leerkrachten niet waar of helemaal niet waar. Ook vinden 11 leerkrachten dat kinderen niet zelf tot spel kunnen komen.

Uit de laatste vraag van de enquête blijkt dat alle leerkrachten vinden dat het buiten spelen nog eens goed bekeken moet worden.

7. De leerlingen uit de middenbouw komen in de enquête met meer dan 60 suggesties om de pauzes een hoger cijfer te geven. De leerlingen uit de bovenbouw hebben meer dan 70 ideeën hoe volgens hun de pauze zou kunnen verbeteren. Hieruit blijkt wel dat we het buiten spelen nog eens nader moeten bekijken. Vooral de hoeveelheid speelgoed, het eventueel plaatsen van schommels en de mogelijkheid voor het plaatsen van een nieuw klimrek of speeltoestel moet hierbij meegenomen worden.
8. Er zijn fysieke aanpassingen aan het plein nodig. Op dit moment biedt ons plein te weinig mogelijkheden en structuur voor onze populatie kinderen. Zie paragraaf 2.3 'Specifieke stoornissen bij de SBO populatie'. Wanneer je kijkt in de methode 'beweegwijs', komt het aspect van het functioneel indelen van het plein ook aan de orde.
9. Als laatste conclusie is de eenheid binnen de school erg belangrijk, daarmee niet alleen doelende op de leerkrachten, maar ook het overige personeel. Als je samen een doel voor ogen hebt, een doel dat je samen draagt, dan pas kun je veranderingen doorvoeren en wordt onze ondertitel 'hoe maken we buiten spelen weer leuk?' realiteit!

5.2 Aanbevelingen

Gezien onze conclusies is de belangrijkste aanbeveling het samenstellen van een beweegteam. Het beweegteam gaat bestaan uit een leerkracht van elke bouw, beide gymleerkrachten en een intern begeleider, ook wij zullen uiteraard deel uit gaan maken van dit team. In samenspraak met het managementteam en de directie is besloten dat het deelnemen aan het beweegteam onderdeel wordt van de niet-lesgebonden uren behorende bij de normjaartaak.

Het beweegteam neemt het voortouw om onderstaande aanbevelingen, die voortgekomen zijn uit onze conclusies, aan de slag te gaan. Het streven is om in januari 2011 alles zover op de rol te hebben dat de vernieuwingen concreet terug te zien zijn tijdens het buiten spelen. Het beweegteam neemt het voortouw, maar dit betekent niet dat zij alles alleen gaan doen. Het is juist belangrijk om iedereen die op onze school werkzaam is te betrekken in de veranderingen die komen gaan. Ieder moet meedenken, zodat de uiteindelijke plannen door iedereen gedragen worden.

Hieronder volgen de aanbevelingen, waarmee het beweegteam in september 2010 aan de slag kan:

1. De regels en afspraken van het buiten spelen opnieuw bekijken met zowel de leerkrachten, het onderwijskundig personeel als de kinderen. Dit bespreken in de verschillende zelfsturende teams binnen de school. De eerste vergadering van het nieuwe schooljaar zullen we ons meesterstuk presenteren. Tijdens deze vergadering zullen we ook bekend maken dat het buiten spelen in het schooljaar 2010 – 2011 een terugkomend item is. Iedere vergadering staat het buiten spelen op de agenda.
2. De gymleerkracht gaat tijdens de lessen bewegingsonderwijs spellen aanbieden op het schoolplein. Het is belangrijk om dit op het schoolplein te doen zodat de transfer gemaakt wordt en de leerlingen in staat zijn om de aangeleerde spellen te spelen in de pauzes.
3. Specifieke stoornissen bespreken tijdens vergaderingen. Er wordt door een lid van het beweegteam een voorlichting gegeven over de meest voorkomende stoornissen binnen onze school, te weten autisme, ODD, ADHD en angststoornissen en welke specifieke behoeften zij hebben tijdens het buiten spelen.
4. De ochtendpauzes worden met ingang van het schooljaar 2010 - 2011 gescheiden. De bovenbouw gaat buiten spelen van 10.15u – 10.30u, de middenbouw gaat buiten spelen van 10.30u tot 10.45u. Dit besluit is al genomen.
5. Invoeren spelleiders, bij voorkeur het aanstellen van junior coaches uit de schoolverlaterklassen.
6. Het beweegteam kijkt samen met de leerkrachten welk spelmateriaal er het beste aangeschaft kan worden. Daarbij nemen zij wel in acht welke materialen er nodig zijn voor de spellen die tijdens de lessen bewegingsonderwijs aangeboden worden.
7. Het beweegteam gaat de suggesties van de leerlingen nader bekijken. Bekeken wordt wat haalbaar en uitvoerbaar is. Wellicht is het zinvol om leerlingen te betrekken bij het maken van de juiste keuzes.
8. Het beweegteam gaat in gesprek met de directie, het managementteam en de gemeente over de mogelijkheden. Een voorstel zou kunnen zijn om het schoolplein te verdelen in verschillende zones. Iedere zone heeft een specifieke functie. Te denken valt bijvoorbeeld aan een zone waarin sport en spel centraal staat, in een andere zone is rust het belangrijkste uitgangspunt.
9. In de maand september moet het beweegteam samengesteld zijn. Zij zijn de drijvende kracht achter het succes van de komende veranderingen.

Geraadpleegde literatuur

Boeken

- Baltussen, M. en Clijsen, A. en Leenders, Y. (2003). *Leerlingen met autisme in de klas*. Den Haag: Landelijk Netwerk Autisme. Meppel: Giethoorn ten Brink.
- Boer, F. (2004). In: Lieshout, T. van (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Haxe, M., Nijboer, K. & Velderman, H. (2002). *Kinderen met ernstige problemen*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Lieshout, T. van (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- Nauta, P. & Giesing, M. (2008). *Leerlingen met een specifieke hulpvraag*. Friesland: Nauta en Giesing.
- Teems, I. van der (2009). *Spel en spelen. Plaats, functie en visies*. Baarn: H. Nelissen.
- Veen-Mulders, L. van der, Serra, M., Hoofdakker, B.J. van den & Minderaa, R.B. (2002). In: Baltussen, M., Clijsen, A. & Leenders, Y. (2003). *Leerlingen met autisme in de klas*. Den Haag: Landelijk Netwerk Autisme. Meppel: Giethoorn ten Brink.
- Weelden, dr. J. van (1980). In: Teems, I. van der (2009). *Spel en spelen. Plaats, functie en visies*. Baarn: H. Nelissen.
- Wing, L. (2000). In: Baltussen, M., Clijsen, A. & Leenders, Y. (2003). *Leerlingen met autisme in de klas*. Den Haag: Landelijk Netwerk Autisme. Meppel: Giethoorn ten Brink.

Websites

- "Beweegteams"
www.beweegteams.nl
bezoekt op 17 mei 2010 en 26 mei 2010
- "Beweeg Wijs: Uw partner voor spelen in het basisonderwijs"
www.beweegwijs.nl
bezoekt op 17 mei 2010 en 26 mei 2010
- "Spel en spelontwikkeling"
http://www.slo.nl/downloads/archief/Spel_deel_1_Theoretisch_kader.pdf
bezoekt op 28 april 2010 en 18 mei 2010

Overig

- DSM-IV

Overzicht van de bijlagen

- 1 Enquêtes buiten spelen middenbouwleerlingen en bovenbouwleerlingen**
- 2 Enquête buiten spelen collega's**
- 3 Uitslag enquête buiten spelen middenbouwleerlingen en
bovenbouwleerlingen**
- 4 Uitslag enquête buiten spelen collega's**

Bijlage 1 Enquêtes buiten spelen middenbouwleerlingen en bovenbouwleerlingen

Enquête buiten spelen voor de middenbouw

	helemaal waar	waar	niet waar	helemaal niet waar
1. Als ik buiten het spelen niet leuk vind helpt de leraar mij als ik dat vraag.				
2. Ik vind dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buiten spelen.				
3. Er zijn genoeg dingen om mee te spelen op het plein.				
4. Ik weet altijd iets te doen tijdens de pauze.				
5. Als ik me verveel ga ik andere kinderen pesten.				
6. Tijdens de pauze word ik gepest.				
7. Ik vind het leuk om met oudere kinderen buiten te spelen.				
8. Ik ken de regels van het buiten spelen.				
9. De leerkrachten letten goed op de afgesproken regels.				
10. Er is in de kleine pauze genoeg plek om buiten te spelen.				
11. Er is in de grote pauze genoeg plek om buiten te spelen.				
12. Het maakt mij niet uit welke leerkracht er buiten loopt.				
13. Ik weet nooit wat ik moet doen in de pauze.				

A. Wat vind je het leukste om te doen in de pauze?

.....

.....

.....

.....

.....

B. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een:
- De grote pauze krijgt van mij een:

C. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, zodat jij een hoger cijfer geeft?

.....

.....

.....

.....

.....

Enquête buiten spelen voor de bovenbouw

	helemaal waar	waar	niet waar	helemaal niet waar
1. Als ik buiten het spelen niet leuk vind helpt de leraar mij als ik dat vraag.				
2. Ik vind dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buiten spelen.				
3. Er zijn genoeg dingen om mee te spelen op het plein.				
4. Ik weet altijd iets te doen tijdens de pauze.				
5. Als ik me verveel ga ik andere kinderen pesten.				
6. Tijdens de pauze word ik gepest.				
7. Ik vind het leuk om met jongere kinderen buiten te spelen.				
8. Ik ken de regels van het buiten spelen.				
9. De leerkrachten letten goed op de afgesproken regels.				
10. Er is in de kleine pauze genoeg plek om buiten te spelen.				
11. Er is in de grote pauze genoeg plek om buiten te spelen.				
12. Het maakt mij niet uit welke leerkracht er buiten loopt.				
13. Ik weet nooit wat ik moet doen in de pauze.				

A. Wat vind je het leukste om te doen in de pauze?

.....

.....

.....

.....

.....

B. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een:
- De grote pauze krijgt van mij een:

C. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, zodat jij een hoger cijfer geeft?

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 2 Enquête buiten spelen voor de collega's

	helemaal waar	waar	niet waar	helemaal niet waar
1. Het buitenspelen verloopt goed.				
2. Ik voel me op mijn gemak tijdens het buitenspelen.				
3. Na de pauze kan ik meteen starten met mijn les.				
4. Ik begeleid kinderen tijdens hun spel/ik speel zelf mee.				
5. Ik vind het nodig dat het buiten spelen eens goed wordt bekeken.				
6. Ik denk dat alle collega's dezelfde regels hanteren tijdens de pauze.				
7. Wanneer er tijdens de pauze ruzie is, dan wordt dit buiten door de collega die surveilleert altijd opgelost.				
8. Er zitten kinderen in mijn klas die met tegenzin naar buiten gaan.				
9. Ik vind dat er voor de leerlingen genoeg te doen is op het plein.				
10. Ik ben van mening dat kinderen uit zichzelf tot spel kunnen komen.				
11. Het lukt me om ruzies op het plein tijdens de pauze op te lossen.				
12. Het maakt voor mij geen verschil of ik in de kleine of grote pauze buiten moet lopen.				
13. Mijn manier van surveilleren in de kleine pauze is gelijk aan die in de grote pauze.				

A. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een:
- De grote pauze krijgt van mij een:

B. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, om een hoger cijfer te scoren?

(Denk bij het formuleren van je antwoord onder andere aan:
leerkracht- en leerling-gedrag, indeling schoolplein, gestelde regels/routines,
beschikbare materialen, leerling aantallen etc.)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 3 Uitslag enquête buiten spelen middenbouwleerlingen en bovenbouwleerlingen

Enquête buiten spelen voor de middenbouwleerlingen.

	HW	%	W	%	NW	%	HNW	%
1. Ik vind dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buiten spelen.	33	42,3	32	41,0	10	12,8	3	3,8
2. Er zijn genoeg dingen om mee te spelen op het plein.	14	17,9	31	39,7	26	33,3	7	8,9
3. Ik weet altijd iets te doen tijdens de pauze.	34	43,5	25	32,0	17	21,7	2	2,5
4. Als ik me verveel ga ik andere kinderen pesten.	5	6,4	17	21,7	14	17,9	42	53,8
5. Tijdens de pauze word ik gepest.	7	8,9	21	26,9	22	28,2	28	35,8
6. Ik vind het leuk om met oudere kinderen buiten te spelen.	21	26,9	35	44,8	12	15,3	10	12,8
7. Ik ken de regels van het buiten spelen.	17	21,7	29	37,1	16	20,5	16	20,5
8. Als ik buiten het spelen niet leuk vind helpt de leraar mij als ik dat vraag.	37	47,4	32	41,0	5	6,4	4	5,1
9. De leerkrachten letten goed op de afgesproken regels.	37	47,4	26	33,3	9	11,5	6	7,6
10. Er is in de kleine pauze genoeg plek om buiten te spelen.	20	25,6	20	25,6	19	24,3	19	24,3
11. Er is in de grote pauze genoeg plek om buiten te spelen.	57	73,0	12	15,3	5	6,4	4	5,1
12. Het maakt mij niet uit welke leerkracht er buiten loopt.	48	61,5	21	26,9	4	5,1	5	6,4
13. Ik weet nooit wat ik moet doen in de pauze.	10	12,8	11	14,1	19	24,3	38	48,7

D. Wat vind je het leukste om te doen in de pauze?

Activiteit	Aantal keer genoemd
- Voetballen	25
- In de zandbak spelen	12
- Klimmen op het klimrek	11
- Springtouwen	10
- Knikkeren	10
- Tikkertje	9
- Verstopperkje	8
- Pakkertje/stoeien	6
- Duikelen	5

- Wave-boarden 4
- Rennen 3
- Sonic spelen 3
- Juf spelen 2

E. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een: 7,3
- De grote pauze krijgt van mij een: 8,9

F. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, zodat jij een hoger cijfer geeft?

- Gescheiden pauze zonder de bovenbouw. 16x
- Er moeten meer spullen komen om mee te spelen. 11x
- Schommels plaatsen. 10x
- Meer speeltoestellen. 7x
- Dat er liever gespeeld wordt/geen ruzie maken. 6x
- Trampolines plaatsen. 5x
- Langer buiten spelen. 4x
- Kunstgras op het voetbalveld. 3x
- Basketbalveld. 2x

Suggesties die maar 1 keer genoemd zijn:

- Korfbalveld.
- Grotere zandbak.
- Pijl en boog baan.
- Klimtouwen.
- Meer stoelen en tafels.
- Dartbaan.
- Gras op de speelplaats.
- Bloemen op de speelplaats.
- Voetbalveld moet groter
- Een nieuwe glijbaan
- Een nieuw duikelrek
- Meer knikkerpotten

Enquête buiten spelen voor de bovenbouwleerlingen

	helemaal waar	waar	niet waar	helemaal niet waar
1. Ik vind dat de leerkrachten goed opletten tijdens het buiten spelen.	13	49	26	9
2. Er zijn genoeg dingen om mee te spelen op het plein.	17	27	31	22
3. Ik weet altijd iets te doen tijdens de pauze.	26	43	23	5
4. Als ik me verveel ga ik andere kinderen pesten.	7	13	31	46
5. Tijdens de pauze word ik gepest.	4	9	39	45
6. Ik vind het leuk om met jongere kinderen buiten te spelen.	6	21	43	27
7. Ik ken de regels van het buiten spelen.	40	42	9	6
8. Als ik buiten het spelen niet leuk vind helpt de leraar mij als ik dat vraag.	17	28	29	23
9. De leerkrachten letten goed op de afgesproken regels.	31	38	18	11
10. Er is in de kleine pauze genoeg plek om buiten te spelen.	12	22	34	29
11. Er is in de grote pauze genoeg plek om buiten te spelen.	57	30	9	1
12. Het maakt mij niet uit welke leerkracht er buiten loopt.	39	37	9	12
13. Ik weet nooit wat ik moet doen in de pauze.	5	11	23	58

A. Wat vind je het leukste om te doen in de pauze?

Activiteit:	Aantal keer genoemd:
Voetballen	40
Springtouwen	20
Knikkeren	16
Tikkertje	13
Praten / kletsen / chillen	9
Klimmen op het speeltoestel	7
Rennen	4
Lopen	4

Kijken naar het voetballen	4
Tafeltennis	3
Pakkertje / oorlogje	3
Niks	3
Doen/durven/waarheid	1

B. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een: **6,03**
-
- De grote pauze krijgt van mij een: **8,61**

C. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, zodat jij een hoger cijfer geeft?

	Aantal keer genoemd:
De middenbouw moet een aparte pauze krijgen	20
Meer speelgoed	17
Nieuw (groter) klimrek	10
Meer toestellen	10
Schommels	8
Dat de juffen en meneren goed opletten	7
Kunstgras	5
Trampoline	4
Kleiner voetbalveld	4
Nieuwe glijbaan	3
Groter speelplein	2
Bovenbouwers in de zandbak	2
Basketbalveld	2
Dat de middenbouwers niet als gekken rondlopen	1
Duikelrek weg	1
Zandbak kleiner maken	1
Speelplaats veranderen	1
Klimtouwen	1
Knikkervak	1
Tafeltennis weg	1
Meer springtouwen	1

Meer duikelrekken	1
Glijbaan weg	1
Voetbalveld weg	1
Grasveld	1
Achtbaan, racebaan en waterbaan	1
Vijver met karpers of steuren	1

Bijlage 4 Uitslag enquête buiten spelen collega's

	helemaal waar	waar	niet waar	helemaal niet waar	N.V.T.
1. Het buitenspelen verloopt goed.		6	9		
2. Ik voel me op mijn gemak tijdens het buitenspelen.	4	9	2		
3. Ik begeleid kinderen tijdens hun spel/ik speel zelf mee.		6	9		
4. Mijn manier van surveilleren in de kleine pauze is gelijk aan die in de grote pauze.	1	4	6	2	
5. Ik denk dat alle collega's dezelfde regels hanteren tijdens de pauze.		9	6		
6. Wanneer er tijdens de pauze ruzie is, dan wordt dit buiten door de collega die surveilleert altijd opgelost.		8	7		
7. Het lukt me om ruzies op het plein tijdens de pauze op te lossen.		12	3		
8. Ik vind dat er voor de leerlingen genoeg te doen is op het plein.		1	12	2	
9. Na de pauze kan ik meteen starten met mijn les.		7	7		1
10. Ik ben van mening dat kinderen uit zichzelf tot spel kunnen komen.		4	11		
11. Er zitten kinderen in mijn klas die met tegenzin naar buiten gaan.	1	4	7	1	2
12. Het maakt voor mij geen verschil of ik in de kleine of grote pauze buiten moet lopen.	1	4	6	2	2
13. Ik vind het nodig dat het buiten spelen eens goed wordt bekeken.	5	10			

C. Geef een cijfer van 1 tot en met 10

- De kleine pauze krijgt van mij een: 5,5

- De grote pauze krijgt van mij een: 7,1

D. Wat zou er volgens jou moeten veranderen, om een hoger cijfer te scoren?
(Denk bij het formuleren van je antwoord onder andere aan:
leerkracht- en leerling-gedrag, indeling schoolplein, gestelde regels/routines,
beschikbare materialen, leerling aantallen etc.)

- Buitenspelen in kleinere groepen
- Leerkrachten spellen aan laten bieden
- Speelplaats aantrekkelijker maken
- Gescheiden pauzes waardoor je het spelgedrag van de kinderen meer kunt begeleiden
- Betere afspraken maken
- Duidelijker de veilige zone gebruiken
- Meer spelmateriaal
- Leerkrachten moeten de leerlingen nadrukkelijker begeleiden in hun spel en activiteiten
- Het afstemmen van de regels en de gelijke hantering hiervan
- Voldoende materialen aanschaffen
- Meer materialen waar de leerlingen zelf bij kunnen (springtouwen, batjes, zandbakspullen etc.)
- Duidelijke time-out plaats
- Kleine pauze opsplitsen
- Meer spel mogelijkheden en deze in de klas aanbieden
- Met je klas een rondje speelplaats nieuwe stijl doen. Kennismaken met alle mogelijkheden.
- Benadrukken dat wanneer je kiest om niet te spelen, je anderen de mogelijkheid om te spelen niet mag ontnemen.
- 'Niets doen' mag ook. Lekker op een bankje even relaxen (alleen of met anderen) is ook recreëren.
- Rustplekken creëren
- De gehele dag gescheiden pauzes
- Meer speelmogelijkheden zou ook kunnen betekenen kleinere groepen buiten om zo ten volle de spellen te kunnen spelen.
- Consequent zijn in het hanteren van de regels